

Рецензия

за дисертационния труд на **Огняна Вълкова Вълкова** –
„Ученият като читател : случаят Тодор Боров”
за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в
професионално направление 3.5. Обществени комуникации и
информационни науки (Книгознание, библиотекознание, библиография –
история на книгите)
с научен ръководител проф. д-р Красимира Даскалова

От всички пластове на реконструкцията, до която се домогват през последните няколко десетилетия историците на книгата, поведението на читателите и „браконьерството“ (Серто), което те си позволяват в моментите на контакт с различните текстове, си остават и до днес най-енигматичния и трудноподдаващ се на стройна експликация. В този смисъл още от самото начало на своята работа Огняна Вълкова е трябвало да се „потопи“ в дълбинните измерения на една и без това труднообозрима изследователска територия. Одобрената тема, по която тя е работила е без съмнение дисертабилна и се вписва в голямото поле на историята на четенето, като засяга един слабопроучван досега, но перспективен за разкриване проблем затова как и какво четат българските учени хуманитари и как читателските им практики биха могли да бъдат частично възстановени като се анализират материалните следи, оставени от тези практики и съхранили се във времето.

Разбира се, като са се съобразили с изискванията към една малка дисертация, авторката и нейната научна ръководителка са свели концептуалния въпрос до изследването на един конкретен случай – този на основателя на катедрата, в която протича днешната защита и неин дългогодишен ръководител: Тодор Цветанов Тодоров (Боров). Публикациите, посветени на тази нееднозначно възприемана фигура от културния пейзаж на България от 20-те до 80-те години на миналия век, не показват тенденция към затихване вече близо четвърт век след неговата кончина и в този смисъл оправдават солидното самочувствие, което Боров е демонстрирал приживе. Заложените от него кодове, очевидно не са изчерпани, отношението към него и понастоящем не може да се определи като улегнало и равнодушно и в този смисъл и на персоната, и на заниманията с нея не може да се отрече известна актуалност. Така че изборът на темата може и следва да бъде приветствен.

Представеният за рецензиране труд е с общ обем от 299 с. Изложението е разположено в увод, шест глави и заключение. Към него е направено едно обемисто приложение, което може да се определи като изследователски принос на авторката. В края е поместен списък с използваните източници – един архивен фонд и 303 заглавия публикации на езиците, които докторантката владее – български, френски и английски. Подходът към темата е от различни посоки, с което е направен успешен опит да се преодолее характерната за подобни разработки незадоволителна стабилност на изворите. Накратко казано стратегията на Огняна Вълкова е да ни въведе във вече зрелия дискурс на историята на книгата и четенето, след което да приложи биографичен метод за въвеждане на главното действащо лице, да ни го представи като автор на лекционните си курсове по библиотекознание и по библиография и накрая да представи пристрастията му като читател на литературни и публицистични текстове, позволяващи частичното му портретиране, а „отзад“ да прикрепи „стената“ с личната му библиотека, за да оформи амбиента, в който протича читателската биография на един до края на земния си път буден и търсещ дух.

В увода са представени основните източници, върху които по-нататък се разгръща дисертационния текст. Тук са дефинирани целта („възможно най-пълен читателски „портрет“ на Боров“ – с. 5) и задачите, които си поставя авторката. Освен това са резюмирани текстовите части на дисертацията и е направено кратко технологично уточнение относно работата със съхранявания в Националната библиотека архивен фонд на Тодор Боров, което е важно с оглед по-нататъчното цитиране на използваните единици.

Макар първата глава да не може да бъде определена като приносна, тя е солидно основание да се констатира, че докторантката се е ориентирала къде трябва да попадне нейното собствено изследване. Тя е проникнала добре в проблематиката около четенето, изкушавала забележителни умове с различна дисциплинарна принадлежност през целия XX век. Цялостното впечатление от направения преглед на различните гледни точки е отлично.

В глава втора е натрупано солидно количество факти, отнасящи се до различните превъплъщения на Боров като частно лице, като общественик, като библиотекар, като администратор, като член на академичната общност и като гравитиращ към определени компании от интелектуалци. Докторантката и тук е показала добро познаване на публикациите за Боров, направени до момента. От всички сведения, които Огняна Вълкова е привела, за да представи дисертационния си герой,

тя е изградила образа на един „свой“ Тодор Боров, който за щастие не прилича на паметник на иначе многоуважавания професор. Единствената ми забележка към тази част е свързана с предозирането на някои моменти, които не дават повод за размишнения по разработваната тема – напр. неприятния момент с наклеветването на Райчо Райчев – за сметка на десетилетията след закриването на ББИ до кончината Боров, когато той най-вече се представя като „непослушен“ читател. Като цяло в тази част можеше да се акцентира върху четенето на забранена литература в тоталитарна България. Същевременно трябва да се отбележи, че докторантката частично е заменила биографичното повествование за късните години от живота на Тодор Боров с директното привеждане на множество спомени и изказвания на хора, които са го познавали или по един или друг повод са се интересували от оставеното от него наследство. Тук, на с. 47, е допуснато едно объркване между имената Радка Пейчева и Радка Пенчева.

В трета глава Тодор Боров е представен като създател на лекции по общо библиотекознание, на първия систематизиран курс по история на библиотеките, на отделна лекция, посветена на българската книга след Освобождението и др. Тук са анализирани някои от източниците, използвани от него, като на места са проследени възгледите на част от авторите, на които се позовава Боров, излизаци извън конкретния контекст или цитат. Това също е успешен реконструктивен метод, използван от Огняна Вълкова. Трябва да се съжاليا, че той не е приложен равномерно в цялата глава. Тук е можело да се спестят и част от историческите разкази за библиотеките, които нямат пряко отношение към дисертационната тема.

В четвъртата глава са представени четените от Тодор Боров лекции по библиография. В тяхното анализиране Огняна Вълкова е достигнала до библиометрични обобщения, което придава по-високо качество на изложеното тук. Със своя инструментариум тя потвърждава нескриваното от Боров още приживе влияние върху него, оказано от немската прагматична библиографска школа и в частност от неговия учител Георг Шнайдер, както и от съветската школа и в частност от П. Н. Берков, за сметка на френската или англо-американската школи.

Петата глава придава необходимия колорит на дисертацията, тъй като разкрива Боров като литератор – роля, която той при всички удобни случаи подчертава. Четените от него различни философи, поети, белетристи, фейлетонисти и др. „прорязват“ голяма част от лекциите, беседите и статиите му и са причина те дълго време да звучат „свежо“ и да привързват вниманието на слушащите го / четящите го. Боров живее със

съзнанието, че разбира от литература и може да борави умело с нея, дори когато илюстрира своите тези като изследовател и като лектор. Именно на литературни теми той става дори невъздържан, според спомените на някои от неговите съвременници. От друга страна несъмнените му заслуги за събирането, подреждането и редактирането на събраните съчинения на автори като Елин Пелин и особено на Христо Смирненски, му отреждат мястото на един от родоначалниците, в български условия, на жанра, който сродява литературата и науката, наричан в англоезичния свят текстуална библиография. Той доближава Боров до изследователи като Уолтър Грег, Роналд Маккериу, Алфред Полард и Доналд Маккензи и показва неговата способност да владее читателските си страсти, когато е необходимо, в името на достигането до „идеалния“ авторов текст.

В тази глава, на с. 117, Огняна Вълкова е привела един цитат от Боров, който в най-голяма степен разкрива сложността на изграждания от нея портрет. Чрез него тя несъмнено е можела да построи по един впечатляващ начин своята дисертация, но е решила да го скрие. Един цитат, който е можел да се превърне в платформа за всичко останало казано. Прехвърлил 70-годишна възраст той изповядва: *„Аз съм човек, който живее предимно с книги, в тях търся и поука, и мъдрост, и развлечение“*; винаги съм предпочитал да чета, вместо да пиша, защото *„толкова прекрасни книги има на света, няма да ми стигнат и два живота. Във всеки случай сега вече съм стигнал до положение, когато бих могъл да кажа заедно с Монтен (нали виждате – човек на книгите : една крачка не мога да направя вече, без да цитирам някого!) : „Не искам да си троша главата над нищо, дори заради науката, каквато и ценност да представлява тя. Аз не търся никакво друго удоволствие от книгите освен разумна занимателност и съм зает с изучаване само на една наука, науката на самопознанието, която трябва да ме научи да живея добре и добре да умра“*.

Това е цитат, който разкрива забележителен читателски диапазон у Боров – от неизбежно интензивен читател в ранните си години (когато рови из домашната библиотека в Лом), превръщащ се постепенно във все по-екстензивен читател, докато е студент и млад сътрудник на редица продължаващи издания, през фазата на читател по принуда, най-малкото заради своите студенти, съмишленици и последователи, до уморен или разглезен читател, който може да си позволи и да не дочита, онова, което не отговаря на емоционалното му състояние.

Шестата глава ни поставя в нов контекст, в който Боров, не само чете, но изрязва и събира. Последното действие няма общо с параметрите на неговата от рано

проявила се библиофилия. Четенето на публицистични текстове при Боров има разнообразна мотивация и тя резултира в съхвявяването на множество единици, групирани сполучливо от докторантката в ясна класификация. Несъмнено важни за Тодор Боров са текстовете посветени на Народната библиотека в София, на библиотеката при БЗКБ, на четенето и библиотеките като цяло, на книгата, на книгоиздаването и книготърговията, на книгопечатането и хартията, на българската литература/култура... Материалът в тази глава е представен в сравнително суров вид, така че притежава потенциал за бъдещи анализи.

Заключението на дисертацията съдържа синтез на някои наблюдения, натрупани у Огняна Вълкова в процеса на нейната работа.

Приложението към дисертацията определям като принос в българската библиокография. Много малко са личните библиотеки на наши учени от ХХ в., които надживяват трайно своите притежатели. Усилието, положено от Огняна Вълкова, да събере под формата на възможно най-пълен списък притежанията на Тодор Боров, тепърва ще бъде оценено и употребявано и от други изследователи на четенето.

Цялостната ми оценка за дисертационния труд е положителна. Логиката на това, което е представено в него е пълноценна. Макроструктурата е защитима. Но онова, което е трябвало да даде плътност на изложението е все още в течно състояние. Няма съмнение, че Огняна Вълкова се е потрудила върху своя текст. Тя е прочела задоволително количество автори и го е показала. Почеркът и на научната й ръководителка е видим, особено много в първата глава.

Това, което по мое мнение не е достигнало е, че при такава тема, с подобна структура, е било нужно докторантката да се издигне много близо до интелектуалното равнище на своя дисертационен герой. Нещо повече, в такава ситуация понякога се налага изследователят да бъде много по-прецизен в познаването на читателския контекст отколкото неговия/нейния обект-субект. Наистина Боров не е лесен за анализиране читател, още повече когато той не може да бъде проследен в четенето му на немски език. Оттук се поражда и впечатлението за известно „потъване” в темата на дисертацията. То е следствие от това, че всъщност мисленето на Тодор Боров е доминиращото спрямо това на Огняна Вълкова. Върху голяма част от страниците той е който води повествованието, а тя го следва.

От тази позиция ще изведа и своите кратки бележки:

1. Текстът би спечелил ако преходите между отделните негови части бяха малко по-плавни;

2. Размислите, коментарите и анализите на докторантката би следвало да бъдат по-смели. Тя има всички основания и компетентност да ги направи;
3. Дисертацията би добавила към стойността си ако теоретичните постановки, изложени в първата глава са възплътени в следващите.

Тези бележки нямат за цел да омаловажат труда на Огняна Вълкова. Тя е извървяла дълъг изследователски път и е натрупала ерудиция по разработваната проблематика. Постигнатото от нея ще бъде полезно, както за други подобни проучвания, така и за по-обобщаващи трудове.

Приложеният автореферат отразява вярно съдържанието на дисертацията и по този начин изпълнява основната си функция.

Всичко казано дотук ми дава основания да формулирам общата си положителна оценка за труда на Огняна Вълкова и да подкрепя присъждането ѝ на образователната и научна степен „доктор“.

София,

12 май 2017 г.

доц. д-р Илко Пенелов